

Perast

Dvije stotine prijatelja biće na mom pogrebu, a ti moraš na mome grobu da održiš govor.

Tomas Bernhard

Od nas trojice prijatelja, jedino Lav nikada nije tvrdio da će se ubiti. Ipak, nekoliko dana posle njegovog samoubistva, saznanje da je on naćeo i proredio našu družinu delovalo mi je prirodno. Za razliku od Osvalda i mene, Lav se nije razmetao porivom samoubice, već ga je štedeo, da bi ga, neokrnjenog i uvek svežeg, lako iskoristio. Razmetao se i on, ali drukčije od mene i Osvalda, koji nije mogao ništa da prećuti, a najmanje želju da se ubije. Sad mi se ćini: da sam na vreme naslutio da će se Osvald razmetati ićim – pa i porivom samoubice – ne bih se s njime ni zblizio. Tek neku sedmicu pre nego što ću dati otkaz u građevinskom preduzeću na Karaburmi, uvideo sam da je on na početku našeg poznanstva bio skrušen jedino zato što je bio obićni nabavljać, *spoljni momak, devojka za sve*. Ćim sam se, usled infantilnosti ostalih kolega i obićaja koleginica da rano izjutra preprićavaju proces pećenja paprike za zimnicu, spram njega oćajnićki otvorio, on je u tome nazreo prostor za vlastito *kurćenje*. A sada: dok je tvrdio da su Lava ubili familija i život u Perastu, Osvaldov glas je drhtao više no što sam mogao da pretpostavim. I ja sam proveo deo života u Perastu i znam da se neki ljudi ubijaju da ne bi morali da žive u Perastu. Ipak, odatle odavno otidoh. Kad sam napustio Perast, na želju za samoubistvom terala su me sećanja na moj negdašnji život u Perastu. Rođeni Beograđanin, Lav, tamo se preselio dve godine pre samoubistva, a Osvald se u Perast *vratio* nešto posle njegove selidbe. Ako se Lav, zvanićno, u Perast preselio zbog ljubavi, Osvald se u Perast vratio zbog nemaštine – i zvanićno, i u svakom drugom slućaju.

Na ponovni život u Perastu Osvald se još nije bio navikao: verujem da je stoga neprestano ružio taj *grad bez izbora i selo bez spokoja*. Da Perast zbilja ne ostavlja izbora, postaje jasno ćim se prisnost Osvalda i Lava iz poslednje faze uporedi s njihovim početnim odnosom: od upoznavanja, u Beogradu su se jedan drugom obraćali iskljućivo preko posrednika, a tu su ulogu poverili meni; u Perastu, njihovi susreti behu neizbežni. Na to da, ćak, nema koristi od najlepših detalja Perasta (od ćudnih boja neba i talasa u zalivu; od barokne crkve, od uskih, u nekim razmerama i drevnih ulica, od kuća sa vedrim figurama lavova na kamenim ogradama...), te na *ćinjenicu* da otuda valja pobeći odmah, glavom bez obzira, upućuje već sklonost prividno mirne rive da uvek,

sem leti, primi više vozila nego šetača. Retki su šetači, uopšte nema šetačica, iako bar polovina neudatih Peraštanki ceni poštovaoca kulta lepog ženskog tela, što su i lokalni šetači i vozači. Međutim, najdosledniji poštovaoci tog kulta su pomorci, a većina mladih Peraštana plovi skoro po celu godinu: ti *svetski ljudi* i *dobre prilike* ne stižu ni da se podive zamamnim sužiteljicama. Zgodnoj polovini Peraštanki redovnu pažnju mogu da pružaju samo tajnoviti šetači i razmetljivi vozači, šaćica nedovoljno smela za plovidbu i za udvaranje lišeno opasnosti. Stražnjice mesnih senjorita su, praktično, izvajane uzalud. Drugu polovinu Peraštanki čine one koje ne izlaze ni za kratkog boravka pomoraca kod kuće. Taj uglavnom muškobanjasti i slabo plivajući soj Peraštanki ozbiljno računa na vlastitu moralnu i telesnu netaknutost. Pa ipak, mislim da bi mesni udvarači na curu sa takvim preporukama potrošili ne ceo život (što brak podrazumeva), nego, u najboljem slučaju, pola sata – ili sat i po, ako je reč o junosi što vešto odlaže ejakulaciju. Za razliku od okolnih varoši, takav je Perast. Za razliku od Perasta, najbliže okolne varoši mahom su naseljene svetom degenerisanim usled predačkog rodoskrvnuća, vekovnog običaja tih i svih drugih ekstremno zatvorenih sredina. Tačnost ovog predanja, na svom primeru, potvrđuju i putnici–namernici: ko češće navraća u ta mesta, primeti da vilica počinje da mu se blago ukvadraćuje a oči poprimaju divljačan izraz. *Kao zaštita od unakaženja, Peraštaninu ostaje jedino beg iz celog zaliva ili ukopavanje u Perast* – sažetak je jedne od dve-tri novele pune okrepljujućih nastranosti koje sam čuo za svog poslednjeg boravka u Perastu.

Čekajući za šankom Lava i njegovu suprugu, slušao sam ćeretavog, jednog meštana. Osim što je upoređivao Perast i okolne varoši, taj je pričao i o tragičnim posledicama lokalne klime i navodio sankcije protiv države kao drugi značajan udarac peraškoj, nekada slavnoj pomorskoj sceni: udarac koji je mnoge lokalne marince nagnao da se okušaju na stranim brodovima ili u suicidu. Moram da priznam da me je više zanimalo kako je kazivač izgubio uho; on o tome nije izustio ni reči, ali je rado razmatrao udarac od kog se pomorstvo u Perastu nikada neće povratiti: “Na kraju osamnaestog veka, parobrodi izbaciš iz upotrebe jedrenjake, diku drevnog Perasta, negdašnjeg centra čitavog zaliva i po mnogo čem još uvek najprimamljivijeg mesta u Boki.” Pričao je on i o još koječemu, ali ne i o svom nestalom uhu. Sa druge strane linije, Osvald nije kudio samo mene (“Iako si obavešten, nisi došao na sahranu svog prijatelja!”), nego i neke junose koji su Lavovom ocu objasnili da u Perast doputovaše izdaleka, samo zbog Lavove sahrane, i tražili da im budu nadoknađeni putni troškovi i dnevnice. Istinu govoreći, skromniji su odustali od dnevnice. Napominjali su da bi se

njihov prijatelj, tako su nazvali Lava, kao izraziti individualist, i sam založio da oni budu obeštećeni za putne troškove (možda i za dnevnice). Lavov otac je posle sahrane stvarno isplatio ove zloćudne i šaljive Peraštane, možda i Rišnjane. Očito nije znao da – osim Osvalda i mene – njegov sin nije imao prijatelje, iako je bio raspoložen da se približi skoro svakom dokonom ili utućenom slušaocu. Upoznavši ga na ispitima iz druge godine srpske književnosti, i sam rado slušah njegove iskrene pokude nastavnog programa, čija ga je površnost izluđivala. Čim smo se donekle zbližili, prešao je na vatrenu kritiku svojih roditelja, *fanatičnih malograđana*. Iritirala ga je poduža lista njihovih mana: nemoć da upamte naziv fakulteta na kome on studira, navika da ćaskaju s njegovim poznanicima, tresu cigarete u njegovu pepeljaru, *njemu* daju savete prema onom što naziru u *svom* vidokrugu: “Ti ljudi su stručnjaci za dekomodiranje i tu se ne može ništa!” Neki mesec nakon što sam se, posle selidbe u Beograd i činovničkog posla u građevinskoj firmi, prebacio sa vanrednih na redovne studije, nesmotreno predložih Lavu da delimo neke troškove, ako je već rad da napusti roditelje. Prve dane našeg života pod istim krovom proveo je tražeći posao. Upoznao sam ga sa Osvaldom, ali Lavu se nije dopala mogućnost tesne saradnje s takvim čovekom na jednom od najnižih poslova u građevinskoj firmi. Jednako nije želeo da preprodaje devize, benzin iz Rumunije, kinesku svilu i tehničku robu, ili žene iz Ukrajine, u Beogradu poznatije kao *ruske plesačice*. Drugim rečima, nije dolazilo u obzir ni da se bavi nekim od unosnih poslova, pa prema tome ni da se sam izdržava. To saznanje, kao i prizori vlažnog plafona i oguljenog toplog poda *naše* kućice u Batajnici, ojačali su tištanje njegovog centra za tugu. Jadikovao je sve vatrenije i njegova energija počela je da hlapi: izostajao je sa predavanja i, usled roditeljske odluke da mu zasebni stan bude plaćen pod uslovom lečenja psihe, nevoljno pohađao psihoterapiju: “Neprijatelji me izdržavaju, počeli su i da me kljukaju, pa to je nenasno! Kljukaju”, ponavljao je i, kad je dolazio sebi, ismejavao pogrešnu dijagnozu i neadekvatne antidepresive kojima je kljukan. Pri tom je podrugljivo širio punačka usta i otkrivao zube koji su pak bleštali od zdravlja.

Moj otac je rano napustio majku i mene i rano je umro: nemam, niti mogu da imam, ništa protiv njega, a protiv majke još manje: retko odlazim kod nje u Perast, u našu negdašnju vikendicu koju je otac izgradio u svom zavičaju, a u koju se majka, poslednjih godina, sasvim preselila. Takođe, ona je donedavno sanirala moju nesposobnost da zaradim za hranu, a tokom raspusta posle mojih zaostalih ispita iz druge godine studija, pomogla je da okončam život podstanara, mada je za to zaslužan i Lav. Da sam mogao da izdržim njegovo bunilo, ne bih tokom letnjih ferija molio majku

da deo naših nekretnina u Bačkoj bude prodat i da ona od toga odvoji sumu da kupim stančić. Pred same ispite, činilo mi se da ću izdržati: Lavovi dnevni monolozi bili su još uvek podnošljivi. Uskoro se umereni dnevni mir pokazao kao zalog ludila kom ću prisustvovati noću.

Lekovima kakvi bi podmirili potrebe pet solidnih duševnih bolesnika, on je odlagao dnevnu depresiju za večernje košmare koji su se okončavali mahnitim urlanjem. Njegova blizina postala je opasna za moje duševno zdravlje. *Bez duše je ovo što pričam*. Ja sam se, dakle, preselio u garsonjeru na razmeđi Novog Beograda i Zemuna, koju sam kupio majčinih novcem, on više nije pohađao fakultet, ali je novcem svojih *neprijatelja* nastavio da iznajmljuje sobe. Prestao sam da ga viđam, a i sa Osvaldom sam se već neko vreme jedva podnosio. Tako je bilo sve dok se Lav nije preselio – a Osvald vratio – u Perast. U međuvremenu, Osvald je čuo da je Lav kod nekog privatnog psihijatra upoznao *šest godina stariju, nerazumno izdašnu devojku, zvala se Valentina*, mada ju je poneko zvao i Valja. U žudnji za odvajanjem od roditelja, za blažom klimom, manjim gužvama i jednostavnijim ljudima, Valja će izlaz prepoznati u Lavu (i u Perastu!), i presudno uticati da njih dvoje napuste svoj rodni grad i odele se u rodni grad njenog oca (i, u isto vreme, rodni grad mog pokojnog oca!). Uselili su se u vikendicu izgrađenu tokom sedamdesetih (kada je i moj pokojni otac izgradio svoju perašku vikendicu!), jednim od onih kredita kakvima je država uveliko upropaštavana (slično ju je upropaštavao i moj pokojni otac!).

Razvoj istih događaja predviđamo na više načina: razmećemo li se ispravnom procenom, bilo bi korektno da se setimo i onih naših pogrešnih, brojnijih procena u vezi sa jednom te istom stvari. No, koliko god da je lako – i pre svega besmisleno – tvrditi da smo nešto predvideli, moram reći da mi je više puta palo na pamet da Lavovo kušanje bračnog života u Perastu verovatno neće imati veseo ishod. To mi se činilo pre svega zato što je on često kritikovao ideju o putovanju, dosta se izrugujući putnicima u gradiće na toplim morima. Tako je jedno od brojnih nesnosnih podneblja video u Mediteranu – “prostornoj apologiji nagona, i lenčarenja kom uzrok nije hedonizam, već nedostatak izlaza. Civilizacija se prvo preselila iz Sredozemlja, a onda i pobolela. Sredozemlje je kolevka civilizacije, samim tim i kolevka bolesti, a postao je i bastion pasivnosti” – tako je Lav doživljavao Mediteran, da bi se najposle preselio u mestašce čiji žitelji smatraju sebe Mediterancima, a svoju varoš: Sredozemnim gradom. Za jednog od svojih potonjih boravaka u Perastu, punih pola časa sam čekao Lava i njegovu suprugu. Međuvreme sam ubijao, naravno, slušajući jednouhog kazivača. Kada je bračni par stigao u kafanu,

upoznao sam, a zatim i osmotrio, Valju. Iako je ćutala, dovoljno rećiti bili su njeni tikovi što su pratili glasno premišljanje njenog supruĝa: šta da radi ćovek tako zgodan, bistar i osetljiv kao on, a da se ne upropasti. Tada sam pravilno naslutio da će uskoro, potištena njegovim monolozima, Valja izbaciti Lava iz kuće i posredno ga oterati u smrt, ali sa još većom sigurnošću sam, nažalost, na vest o njegovom samoubistvu mogao da predvidim da će i sama ubrzo sasvim izludeti. Teško da žena odavno naćetog duševnog zdravlja mođe da izdrži spregu grižnje savesti i loše energije, kakvu je Valja crpla iz svakodnevnih telefonskih razgovora sa svojim ocem – od koga je zavisila i koji ju je redovno podsećao na to – a posebno iz Lavovih tirada i ispada i iz njegovog ismevanja Perasta, mesta gde je ona potražila spas. Lavova osećanja prema varošici kada ipak behu blađa od onih koja je gajio prema Beogradu dok smo, ukupno šest meseci, delili stan. Pre toga, Lav nije mogao da izdrži saživot sa *neprijateljima i fanatićnim malograđanima*, ne znajući da će baš oni platiti njegovu sahranu, ćak i vajne putne troškove nekih šaljivih Peraštana (i mođe Rišnjana). No, ako nije izbegao da ga *neprijatelji* sahrane, za utehu bi mu bilo što su poštovali njegovu poslednju volju i nisu ga sahranili u Beogradu. Na noćnom stolu u kući svog tasta ostavio je zahtev sreskim vlastima da bude pokopan u Perastu: "...radije i ovde nego u gradu iz koga sam pobegao za života". "Lažno nepregledna, uzaludno mnogoljudna sredina, ćiju nepreglednost grade modeli iz skućenih sredina. Dvomilionska, a patrijarhalna sredina!" – taj paradoks Beograda je naroćito veselio i tištao Lava.

"Na Lavovoj sahrani ćitao sam imena na dećjim grobovima!" – kada je Osvald to kazao, vanbraćni sinćić njegove sestre je briznuo u plać. To sam, sa druge strane linije, mogao jasno da ćujem. Mođe je Osvald kinjio sestrića nehotice, zanesen prićom o Lavu koji je, kad se izrugivao, to ćinio većinom na raćun svojih najblićih; od ostalih nije toliko zavisio, pa ih uglavnom nije ni slušao, ni video. To nije važno: Lav je, zaista, bio moj prijatelj, jer nije zloupotrebljavao poznanstvo da bi mi davao savete. (*Mođe je istina da prvo umire bolji ćovek.*) Međutim, razjasnilo mi se da su i monolozi jedna vrsta saveta. Opet, na tome sam Lavu zahvalan, jer se svaki moj pokušaj da mu predoćim da sam *kandidat za samoubicu* odbijao upravo o njegove monologe. Zahvalan sam, jer sam zato i odustao od samoubistva – ono o ćemu se ne govori, praktićno prestaje da postoji i tone u zaborav. Zahvalan sam Lavu, jer da njegovog ludila nije bilo, ne bih prestao da razmišljam o samoubistvu a još manje bih najposle izmolio, taćnije iznudio stanćić od majke.

Kada se Osvald vratio u Perast, jednom nedeljno mi je slao pismo u kom je, takođe u formi monologa, ogorčeno opisivao svoje slučajne susrete s prijateljem koji su se pretvarali u viščasovne šetnje i Lavove iscrpljujuće monologe o opštoj beskorisnosti, literaturi i porodici, svojoj i ženinoj, što je po pravilu okončavao slovom o tastu: našavši da ga Lav koristi, taj je svakodnevno telefonirao ćerki da bi je podbadao protiv Lava. “U Perastu je nekom ko voli da šeta zabačenim delovima grada slučajan susret s nekim ko voli da šeta zabačenim delovima grada, neizbežan dva do tri put dnevno; prednost velikog grada je što se takvi slučajni susreti, ako samo uzmemo proporcije, svode na jednom godišnje do jednom u pet stotina dana. To saznanje čak i užasan grad poput Beograda čini neodoljivim”, pisao mi je Osvald. Tiradno pismo ne traži odgovor a takva su bila Osvaldova, kao i Lavova pisma, koja su mi, doduše, stizala ređe. Pa, njih dvojica su se jedva trpeli, bili su na rubu svađe koju su oba izbegavali. Posebno Osvald, koji je u isto vreme češće razmišljao o razlazu. Za takva dokonanja Lav nije imao vremena – bio je udubljen u svoje probleme. *Što na um, to na drum* – bilo je uglavnom sve što je Lav imao da kaže o Osvaldu. Mada, prezir koji je pri tom izbijao, bio je dovoljno rečit. Za razliku od njega, Osvald se u pismima opširno žalio kako se u malom mestu nije moguće ni čestito razići: “Iz straha od samoće, u malim mestima ljudi beže od konflikta više nego u velikim. Nisu li stvari isuviše bedne da bi se isplatilo ostati u dobrim odnosima po svaku cenu? Čovek što izbegava svađe besmisleno je aktivan, baš kao onaj ko se u njih upušta.” Dok sam, od svoje dvadeset i neke do svoje dvadeset i neke, u Perastu živio i lečio pluća, trudio sam se da ne razmišljam o svemu tome da ne bih uistinu poludeo; da bih što više izbegao takve misli, morao sam da odem iz Perasta. Taj su mi odlazak, kasnije, Osvaldova pisma iz Perasta gotovo obesmislila. Poput Lava, on je najviše opterećivao (naj)bližnjeg: jedini ljudi s kojima je Osvald želeo da razgovara bili smo Lav i ja. Ali, Osvald je hteo da priča *sa nekim*, a Lav: da priča *nekom*. Mada, i Osvald je stekao bespogovorne slušaoce. Vrativši se u Perast i uputivši se na rodbinu, morao je da nađe još nekog s kim bi kako–tako opštio. Izabrao je majku, kojoj je odmah objasnio da mu ne pada na pamet da se vrati ikakvom poslu, da je raspoložen jedino da leškari i čita i, u krajnjem slučaju, šeta pustim delovima plaže. Šta je Osvald najčešće pričao majci, a da ne sasluša nijedan njen odgovor – prebacivao joj je da je njegovo tumanje svetom prividno živih, posledica njenih polnih poriva, što njega oslobađa svake odgovornosti. Opominjao je da će, ako ona ne iskoristi pauzu za užinu u fabrici tekstila da dođe kući i napravi mu sendvič, on precrtati njeno ime na već odštampanim pozivnicama za njegovu sahranu, koja je *u ovom ili onom slučaju*

neminovna. Sa svoje strane, Lav nije mario ko će posetiti njegov sprovod; možda i zato, *ispratili su ga* samo polusvesna supruga, zatim majka, otac, Osvald, Osvaldovi majka i otac, radnici pogrebnog zavoda i nekoliko dokonih Peraštana (i možda Rišnjana). Protiv odbojnog i utoliko prikladnog izmotavanja ove šačice lakrdijaša i sitnih šicardžija negodovao je jedino Osvald, što mora da je delovalo komično, s obzirom na atletsku građu zalivskih vozača i Osvaldov tipski izgled sve mršavijeg cvikeraša.

“Žao mi je što s Lavom nisam bio u još boljim odnosima”, zajecao je Osvald. “I tebi bi, ako ti je ostalo imalo duše, trebalo da bude žao što s Lavom nisi bio u još boljim odnosima”, zajecao je Osvald. “Još boljim? Ili još gorim”, pokušao sam da ga malo umirim, u čemu, naravno, neću uspeti. Rekoh mu i da neću izjaviti Lavovom ocu saučešće, ali ću možda jednom svratiti u Perast da se sretnem s njim, Osvaldom, pošto to nisam uspeo za svog poslednjeg boravka u Perastu. A htjedoh da mu pomognem da se oseći korisnim, za šta je uglavnom bilo dovoljno saslušati njegov izliv i potom mu uputiti koju običnu reč. Za razliku od njega, Lav bi i reči utehe, i poruge (ako bi ih uopšte čuo), popratio istim zlovoljnim podsmehom. Izgleda da je u našoj družini ipak Lav bio mizantrop, a Osvald – iako bi se to za njega pre reklo, jer je *lajao* u širem luku – samo izubijan jednoličnim iskustvom. (O sebi da i ne govorim: niti bih za to bio sposoban.) Osvald je jadikovao za Lavom a, kad razmislim, siguran sam da Lav ne bi jadikovao za Osvaldom; poznavajući Osvalda i Lava, nisam ni slutio da bi smrt jednog od njih ikada mogla da dirne onog drugog. Pa ipak, Osvald je upravo plakao. Uz to, ovaj razočarani moralista i moj prijatelj ipak je često sumnjao u ono što zastupa. Učinilo mi se i da bi, ako bi se sredio, Osvald odustao od izbora samoubistva, pa i od samoubistva kao *spontanog čina očajnika*. Znao sam da će taj čin na nesreću teško izbeći, jer mu život u Perastu neće dozvoliti da poradi na sebi. Vidim da mi ovde nedostaje poštapalica tipa: *pomislio sam, rekao sam, pomislih*. Nije ni važno: stalo mi je još samo da kažem da je i meni, baš kao i Osvaldu, žao Lava. Bio je, kad se sve sabere, nenasan, ali treba da bude ožaljen. Ovo ne toliko zbog samoubistva koliko zbog samog načina na koji se ubio. Ni svoj poslednji čin nije uspeo da izvede po svom ukusu i liši ga uticaja porodice, svoje i ženine, i Mediterana – stvari koje je najviše mrzeo. Reči “Lav se udavio u ledenoj peraškoj pučini, do koje je stigao čamcem svog tasta”, bile su poslednje koje sam čuo od Osvalda.